

УДК 94(477)

Пуйда Р. Б.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
та політології, помічник проректора з науково-
педагогічної роботи, Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу (Україна, Івано-
Франківськ), Puyda@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1930-Х РОКІВ

Йдеться про специфіку партійно-політичного життя Польської держави у другій половині 1930-х рр., методологію парламентської діяльності політичної партії Українського націонал-демократичного об'єднання, висвітлено політичні процеси в яких застосовано основні методологічні принципи.

Ключові слова: методологія, партії, парламент, парламентаризм, держава.

При аналізі парламентської діяльності УНДО у другій половині 1930-х рр. показано різні функціональні зв'язки, координацію, взаємодію та субординацію у політичній системі держави складовою частиною якої була українська національно-демократична партія. При цьому політичні явища розглядають як складні, відособлені феномени, що мають свій склад і структуру, виконують певну суспільну функцію.

Українські та зарубіжні вчені не створили комплексного дослідження присвяченого діяльності УНДО у сеймі та сенаті Другої Речі Посполитої у другій половині 1930-х рр. Серед сучасних вітчизняних науковців окреслена проблема найповніше охарактеризована у розвідках О. Зайцева [1–2], Л. Зашкільняка [3], М. Швагуляка [4], І. Соляра [5–6] та ін., які зосередили увагу на окремих аспектах парламентської праці націонал-демократів, не зосереджуючись на надмірній деталізації, в контексті значно ширших тем, виокремили коло проблем, які найчастіше привертати увагу українських парламентаріїв.

Джерельну основу статті становлять архівні документи Центрального державного історичного архіву у м. Львові (ЦДАУЛ), матеріали періодичної преси, спогади чільних діячів УНДО. Мета даної розвідки – проаналізувати стратегію та тактику УНДО під час виборчих кампаній 1928–1938 рр.

До спеціальних методів дослідження належить група методів, що ґрунтуються на різних варіантах дослідження політичних процесів та інститутів. У дослідженні широко використано методи емпіричних соціальних досліджень, соціальної психології, статистики. Окреслені методи допомагають зрозуміти функціонування політичних інститутів, дії політичних суб'єктів, динаміку громадської думки, а також вивчають стиль діяльності учасників політичних процесів, ефективність політичних рішень, рівень політичної свідомості й культури різних груп населення.

У вивченні сутності та внутрішніх законів функціонування політичних партій велику роль відіграє також історико-компаративний метод, адже повноцінний аналіз сучасних теорій є неможливим без вивчення творчого спадку людства, в якому століттями накопичувалися знання щодо політичної сфери життя суспільства, держави та її інститутів. Важливим є застосування емпірики, тобто описового підходу, котрий дозволяє зібрати і сконцентрувати значний масив фактичного матеріалу для висунення гіпотез і їх перевірки. Проте для зв'язку отриманих фактів у єдине ціле, для

їх відповідної інтерпретації потрібні вже аналітичний системний та інші підходи.

Стаття ґрунтується не тільки на надбаннях української та зарубіжної історіографії, але й на широкій джерельній базі, основу якої складають архівні матеріали. Дослідження парламентської праці УНДО також неможливе без використання «Sprawozdania stenograficznego Sejmu» четвертої та п'ятої каденцій. Документи дозволяють всебічно реконструювати особливості парламентських баталій, відчутти атмосферу польсько-українського протистояння, визначити причини краху нормалізації та її реальні надбання для українців Галичини. Мемуари та тогочасна періодична преса, передусім друковані органи УНДО – «Діло» та «Свобода» збагачують дослідження коментарями провідних громадсько-політичних діячів, статистичними матеріалами, невідомими для широкого загалу фактами позапарламентського життя тощо.

Одним із першочергових завдань УНДО та УПР було формування національної еліти – провідної верстви в суспільстві, яка здійснює керівництво в певних галузях суспільного життя. Залежно від того, які функції виконує еліта в суспільстві, її поділяють на економічну, духовно-інтелектуальну, політичну. Політична еліта – це організаційна група, яка здійснює владу в суспільстві й бере участь безпосередньо чи опосередковано в прийнятті та організації виконання політичних рішень. Більшість дослідників поділяє еліту на правлячу та неправлячу, до якої, власне, належали націонал-демократи.

Під впливом політичної нормалізації, у середині 1930-х рр. в УНДО й УПР відбулася зміна еліт. До влади у партії прийшли угодові сили, які замінили провід партії на чолі із Д. Левицьким. На теоретичному рівні цей процес обґрунтував Г. Моска, який стверджував, що циркуляція еліти є основою здоров'я суспільства тільки за умови переваги стабілізаційної консервативної тенденції, збереження доступного оновлення еліти за рахунок кращих вихідців із мас. Трансформація еліти включає в себе перетворення всередині самої правлячої еліти, а саме: вихід на лідируючі позиції нового угруповання всередині правлячої еліти чи навіть прихід до влади вищої прошарку іншої соціальної групи. Трансформація еліти пов'язана із різкими змінами її ідеології й політичного курсу, із змінами методів рекрутування еліти; іноді відбувається допуск в еліту представників контр еліти.

Таким чином, для народів, які не здобули власної держави, важливе значення відводиться багатогранній праці політичної еліти (інтелігенції) – одного з базових термінів дослідження. Саме парламентська діяльність УНДО завдяки реалізації відповідних законодавчих актів повинна була б привести до зростання культурного рівня українського населення. Культура має безпосередній зв'язок із національним самоусвідомленням народу: зростанням освіченості населення, творенням національної літератури, розвитком мистецтва, вона виокремлює народ з-поміж інших народів. Однак партії не вдалося актуалізувати питання боротьби за створення власної держави або ж, принаймні, автономії у складі Польської держави.

Незадоволення УНДО політикою Другої Речі Посполитої щодо українців Східної Галичини призвело до зростання опозиційних сил у партії. Однією з перших спроб теоретичного аналізу політичної опозиції в західній політологічній науці стала праця французького політолога

М. Дюверже, який у роботі «Політичні партії» (1957) визначив опозицію як одну з функцій політичної партії. Він проголошував, що наявність організованої опозиції – це суттєва характеристика західної демократії. М. Дюверже, проаналізувавши історичні форми організації опозиції, доходить висновку, що ще за часів Римської республіки правом протесту наділялися посади трибунів плебсу.

Згодом Р. Даль сформував класичні критерії, які характеризують демократичний характер політичної системи, коли виникають умови вільного існування політичної опозиції: 1) свобода думки та висловлювань, зокрема можливість довести особливу позицію меншості до відома інших громадян і керівних органів держави; 2) можливість вільно брати участь у політичному житті; 3) у разі політичного конфлікту здійснення контролю більшості громадян, виборців і членів представницької влади над виконавчою владою; 4) раціональність у політичному обговоренні й ухваленні рішень, розуміння громадянами доцільності запропонованих лідерами держави орієнтирів та засобів їх досягнення; 5) настанова на те, щоб при ухваленні політичних рішень тримати курс на мінімізацію суспільних збурень і примусу щодо переможеної меншості при одночасній максималізації кількості громадян, котрі вважають, що ухвалені рішення відповідають їхнім цілям; 6) мирний спосіб розв'язання конфліктів і мінімізація політичного насильства; 7) першочергове розв'язання виконавчою владою тих проблем, які значна (навіть не більша) частина громадян та/чи політичних лідерів вважає важливими, нагальними, при цьому ухвалення рішення, яке задовольняє якнайбільшу частину громадян; 8) загальна довіра та лояльність до конституції та демократичних процедур у державі [7, с. 346–348].

На сьогодні існує два підходи до визначення опозиції. У ширшому розумінні виділяють усі прямі і побічні вияви суспільного мислення та незадоволення існуючим режимом, у вужчому опозиція розглядається як політичний інститут – результат зіткнення інтересів груп населення, політичних пріоритетів електоральної більшості, яка перемогла на виборах, та поглядів меншості, що зазнала поразки. У політичній практиці виділяють різні типи і форми політичної опозиції: 1) стосовно системи влади: лояльна і нелояльна; 2) за місцем дії: парламентська, позапарламентська; 3) за місцем у спектрі політичних сил: ліва, права, центристська; 4) за способом дії: легальна, ситуаційна, нелегальна; 5) за характером: демократична (конструктивна), недемократична (фундаментальна, революційна).

Використовуючи політику «нормалізації», УНДО із парламентської трибуни, критикуючи офіційний курс уряду та беручи участь у законотворчому процесі, намагалася досягти принципових поступок від влади, коригувати її національно-культурну політику, обмежити зловживання. Загалом партія стала основним каналом вираження незадоволення українського населення існуючим станом речей [8, с. 28–33]. На жаль, польський уряд не володів цивілізованими правилами взаємовідносин з опозицією, що проявлялося у частих змінах конституції та виборчого законодавства.

Ще один важливий термін – партійна система. До партійної системи слід відносити партії, які беруть участь в розподілі владних відносин у суспільстві, а також брали участь щонайменше в двох парламентських виборчих циклах поспіль. УНДО – провідна українська партія

міжвоєнного періоду у Західній Україні. Партію можна з впевненістю віднести до партійної системи (сукупність політичних партій, які, згідно з чинним законодавством та відповідно до волі виборців, представлені в органах влади і забезпечують дієву взаємодію між суспільством та державою), адже вона: виражала значні інтереси суспільства і користувалася підтримкою громадян; дотримувалася політичних та правових норм, що регулювали партійну конкуренцію; здобувала представництво в державних органах влади і насамперед у парламенті. Основними чинниками, які впливали на формування партійної системи, є: об'єктивні умови, які визначають специфіку функціонування партійних систем у сучасному світі; логіка трансформаційного процесу в тій чи іншій країні; вибір форми правління; виборча система; суспільно-політичні поділи.

Партійна система безпосередньо залежить від виборчої системи. Одним із перших на проблему взаємозв'язку між виборчою та партійною системами звернув увагу М. Дюверже. Зіставляючи виборче право, статистичні дані про вибори і партійно-політичний ландшафт в багатьох країнах світу, вчений виклав своє розуміння зв'язку цих компонентів у трьох формулах, що отримали назву «соціологічних законів»: «Режим пропорційного представництва веде до багатопартійної системи з жорсткими, незалежними і стабільними партіями; 2) мажоритарне голосування в два тури веде до багатопартійної системи, в якій партії характеризуються «м'якою» структурою, схильністю до альянсів і відносною стабільністю; 3) мажоритарне голосування в один тур веде до дуалістичної системи з чергуванням при владі великих незалежних партій» [9, с. 206]. Зазначені закономірності, наголошував М. Дюверже, не є абсолютними, вони визначають лише базові тенденції впливу виборчого режиму на систему партій і, зрозуміло, передбачають винятки. У незрілих демократіях із нестійкою партійною системою та обмеженим впливом партій на виборчий процес зазначені закономірності мають лише часткове відображення [9, с. 207].

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У сучасній науці ефективність будь-якого дослідження залежить від вибору відповідної методології. Політологи констатують, що столітня увага дослідників до теорії політичних партій стало наслідком існування значної кількості типів політичних партій. Це пов'язано із дуже низьким рівнем концептуальної і термінологічної ясності та точності. Запропоновані термінології переважно не містять чітких емпіричних індикаторів, які б дали можливість визначити, які партії до яких категорій належать. Водночас існуючі типології ані не взаємно виключні, ані не повністю вичерпні. «Таким чином, ми відчуваємо нестачу ефективних інструментів визначення типу партії і чіткості індикаторів, які його визначають», – підсумовують сучасні науковці [10, с. 69]. Для максимально об'єктивного дослідження парламентської праці УНДО у період нормалізації польсько-українських відносин важливо враховувати неінституціональний та політико-культурний підходи, а також національні та політико-інституційні особливості Польської держави другої половини 1930-х р.

Список використаних джерел

1. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939) // УІЖ. – 1993. – №1.

2. Зайцев О. Політичні партії Західної України у виборах 1928 р. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1994. – Вип. 3.
3. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – 752 с.
4. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського політичного руху Галичини (1919–1939) // Сучасність. – 1995. – №2.
5. Соляр І. Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності (1925–1928). – Львів, 1925.
6. Соляр І. Консолідаційні процеси національно-державницьких сил Західної України (1923–1928). – Львів, 2010.
7. Грамши А. Избранные произведения / А. Грамши [пер. з итал.]. – Москва: Прогресс, 1980. – 422 с.
8. Шведа Ю. Методологічні застереження Дж. Сарторі щодо аналізу партійних систем / Ю. Шведа // Нова політика. – 1998. – №5. – С. 28–33.
9. Хазратова Н. Психологія відносин особистості й держави: Монографія / Н. Хазратова. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 256 с.
10. Варзар І. Політична етнологія як наука: історіологія, теорія, методологія, праксеологія / І. Варзар. – Київ: Школяр, 1994. – 224 с.

References

1. Zajcev O. Predstavnyky ukrai'ns'kyh politychnykh partij Zahidnoi' Ukrainy v parlamenti Pol'shhi (1922–1939) // UIZh. – 1993. – №1.
2. Zajcev O. Politychni partii' Zahidnoi' Ukrainy u vyborah 1928 r. // Ukrain'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'. – L'viv, 1994. – Vyp. 3.
3. Zashkil'njak L., Krykun M. Istorija Pol'shhi: vid najdavnishykh chasiv do nashykh dniv. – L'viv, 2002. – 752 s.
4. Shvagulyak M. Partijni podily i zagal'nonacional'ni interesy. Problema politychnoi' konsolidacii' ukrai'ns'kogo politychnogo ruhu Galychyny (1919–1939) // Suchasnist'. – 1995. – №2.
5. Soljar I. Ukrai'ns'ke nacional'no-demokratychno ob'jednannya: pershyj period dijaly'nosti (1925–1928). – L'viv, 1925.
6. Soljar I. Konsolidacijni procesy nacional'no-derzhavnyc'kyh syl Zahidnoi' Ukrainy (1923–1928). – L'viv, 2010.
7. Gramshi A. Izbrannye proizvedenija / A. Gramshi [per. z ital.]. – Moskva: Progress, 1980. – 422 s.
8. Shveda Ju. Metodologichni zasterezhennja Dzh. Sartori shhodo analizu partijnykh sistem / Ju. Shveda // Nova polityka. – 1998. – №5. – S. 28–33.
9. Hazratova N. Psyhologija vidnosyn osobystosti j derzhavy: Monografija / N. Hazratova. – Luc'k: RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2004. – 256 s.
10. Varzar I. Politychna etnologija jak nauka: istoriologija, teorija, metodologija, prakseologija / I. Varzar. – Kyi'v: Shkoljar, 1994. – 224 s.

Puyda R. B., Ph.D. in history, Associate professor of the department of history and political science, Assistant Vice-rector for scientific and pedagogical work of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Ukraine, Ivano-Frankivsk), Puyda@ukr.net

Methodological principles of forming Ukrainian National Democratic Union in the second half of 1930

This article refers to the specificity of the party-political life of the Polish state in the second half of 1930th, the methodology of the parliamentary activity of the political party of Ukrainian National Democratic Union. It highlights the political processes in which the main methodological principles are applied.

Keywords: methodology, parties, parliament, parliamentarism, state.

Пуйда Р. Б., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и политологии, помощник проректора по научно-педагогической работе, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа (Украина, Ивано-Франковск), Puyda@ukr.net

Методологические основы формирования Украинского национально-демократического объединения во второй половине 1930–х годов

Говорится о специфике партийно-политической жизни Польского государства во второй половине 1930–х г., методологию парламентской деятельности политической партии Украинского национально-демократического объединения, освещены политические процессы, в которых применены основные методологические принципы.

Ключевые слова: методология, партии, парламент, парламентаризм, государство.

* * *

УДК 94(477):262.14

Концур–Карабінович Н. М., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та політології, Івано–Франківський національний технічний університет нафти і газу (Україна, Івано–Франківськ), Kontsur@i.ua

ФЕНОМЕН КАРДИНАЛА ЙОСИФА СЛІПОГО

На широкому фактологічному матеріалі аналізується історичний портрет патріарха Йосифа Сліпого, який з гідністю, винісши тортури тоталітарного режиму, відстоював та розбудовував Українську греко-католицьку церкву. Проаналізуємо в чому ж загадка феномена Кардинала Сліпого.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, отець Йосиф, комуністичний тоталітарний режим, наша Церква, патріарх.

Є постаті, які залишаються у пам'яті народній своїми діями, творчими здобутками на ниві духовній, літературній, мистецькій, досягненнями в науці чи політиці. Йосиф Сліпий належить до постатей світового виміру. Він – світоч християнської віри. Він – мученик і страдалець за християнські переконання. Він – один з фундаторів Української греко-католицької церкви. Він – знаний учений на терені світової богословської науки. Йосиф Сліпий, з гідністю справжнього християнина винісши жакливі тортури комуністичного тоталітарного режиму, не втратив мужності, а благословенний Божим провидінням впродовж 20 років розбудовував Українську церкву у діаспорі, дбаючи про духовний розвій української нації.

«Оця любов до Христа, любов до Святої Церкви, що є його Таїнственным Тілом, любов до рідного українського народу з його духовними і матеріальними скарбами визначували мій життєвий трудолюбивий шлях, моє думання і мою працю, на волі і в неволі» [1, с. 6].

Йосиф Сліпий – велична постать нашої новітньої церковної історії і загалом історії українського народу. Глибинні народні джерела формування цієї неординарної особистості розкрив дослідник Української церкви В. Ленчик: «своєю психологічною структурою митрополит Йосиф був без сумніву великий інтелект, тонкий аналітик дуже складних питань, знавець мистецтва і музики, незвичайно працюючий, як дослідник і вчений, аристократ духа, якого могло дати лише Золоте Поділля, що поєднував у собі велике почуття власної гідності із здоровими етично-моральними засадами і глибокою природною релігійністю» [2, с. 20].

У розпалі діянь щодо збереження церкви 1 листопада 1944 р. перервалася нитка життя Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького. Автоматично всі обов'язки, весь тягар і відповідальність за долю нашої Церкви впали на отця Йосифа Сліпого [3, с. 80].

Незважаючи на напружені стосунки між церквою та радянським режимом, участь в похованні митрополита, окрім ієрархів та духовенства УГКЦ, взяла також єпископи польської католицької, російської, вірменської і української православних церков, тисячі віруючих. За оцінкою Ю. Федоріва, це був перший випадок в історії Греко-католицької церкви, коли її архієрея хоронили офіційні представники чотирьох церков [4, с. 293–294]. Під час похорону були присутні представники влади, очолювані М. Хрущовим, а також чимало працівників системи НКДБ, в тому числі і С. Карін, який залишався уповноваженим і спецслужб, і Ради у справах релігійних культів по роботі з УГКЦ.